

I

Om halfvijf op een maandagochtend verliet Robert Simon het appartement waar hij woonde bij Martha Pohl, een oorlogsweduwe. Het was nazomer, 1966. Simon was eenendertig jaar oud. Hij had in zijn eentje ontbeten, twee eieren, brood met boter en zwarte koffie. De weduwe sliep nog. Hij hoorde zacht gesnurk uit haar kamer komen. Hij vond het een aangenaam geluid, het ontroerde hem op een vreemde manier en soms wierp hij een blik door de kier van de deur, waar hij in het donker de wijdopen neusgaten van de oude vrouw vermoedde.

Op straat sloeg de wind hem in het gezicht. Wanneer de wind uit het zuiden kwam, bracht hij de stank mee van de markt, de geur van afval en rottend fruit, maar nu kwam hij uit westelijke richting en de lucht was fris en koel. Simon liep langs het woonblok waar het gepensioneerd tramper-soneel woonde, langs de plaatwerkerij Schneewis & Söhne en een hele rij winkeltjes die allemaal nog gesloten waren. Hij nam de Malzgasse naar de Leopoldsgasse en bereikte na het oversteken van de Schiffamtsgasse de kleine Haidgasse. Op de hoek bleef hij staan om een blik in de gelagkamer van het vroegere marktcafé te werpen. Hij drukte zijn voorhoofd tegen de ruit en tuurde met samengeknepen ogen naar binnen. Voor de grote zwarte bar stonden tafels en stoelen op elkaar gestapeld. Het behang was verbleekt en op

een paar plekken was het gaan bobbelen. Het zag eruit of de wanden gezichten hadden. De muren hebben lucht nodig, dacht Simon. De ramen moesten eerst een paar dagen openstaan en pas daarna zou hij gaan schilderen. De rot en het vocht. De oude schaduwen en het stof. Hij duwde zich van de ruit af, draaide zich om en stak de straat over naar de markt, waar Johannes Berg net met luid geratel de rolluiken van zijn slagerij optrok.

‘Goedemorgen,’ zei de meesterslager. ‘Je kunt een paar blokken ijs voor me fijnhakken, als je wilt.’

‘Ik heb genoeg te doen met de groenten,’ zei Simon. ‘Nogentien kisten knolraap.’

De slager haalde zijn schouders op en begon met een slinger de markies uit te rollen. Hij zweette en de ochtendzon glom in zijn nek.

‘Als je wilt, smeer ik je scharnieren straks,’ zei Simon.

‘Dat kan ik zelf ook.’

‘Afgelopen winter heb je ze met ranzige reuzel ingesmeerd. Van het voorjaar was de stank tot in het Prater te ruiken.’

‘Dat was geen reuzel maar slachtvet.’

‘Zeg nou maar wanneer ik je moet helpen,’ zei Simon. ‘Ik kan het later doen. Het is zo gebeurd.’

‘Goed,’ zei de slager. Hij haalde de slinger uit de haak, zette hem naast de winkeldeur en veegde met zijn handen over zijn met bloed bevlekte schort. In het gedempte licht onder de rood-wit gestreepte stof maakte zijn gezicht een zachte indruk.

‘Het wordt een mooie dag,’ zei hij. ‘Veel zon, maar niet te warm.’

‘Zeker,’ zei Simon. ‘Tot straks.’

Hij was een knokige man met gespierde armen en lange, dunne benen. Zijn gezicht was bruinverbrand door het werk in de buitenlucht, zijn asblonde haar hing warrig over zijn voorhoofd. Hij had grote handen, bezaaid met de littekens die ontstaan bij het verplaatsen van ruwe houten kisten. Zijn ogen waren blauw. Ze waren het enige echt mooie aan hem.

Hij liep langzamer dan gewoonlijk en veel kooplui staken hun hand op of riepen een paar vriendelijke woorden naar hem. Het was zijn zevende jaar op de markt, maar vandaag was zijn laatste dag, en terwijl ze hem nakeken wisten ze niet of ze blij voor hem moesten zijn of het treurig moesten vinden.

Op de laad- en losplaats hees hij kisten met knolraap en uien op zijn schouder en droeg ze naar de groente- en fruitkraam van Navracek. Hij sneed de groene uitlopers van de uien en de scheuten uit de aardappelen, keerde een berg winterhout zodat er geen schimmel in kwam en stapelde lege pallets op. Bij de visboer maakte hij de ijsskuipen vrij van schubben, slijm en bloed. Het vieze ijs en de vissenkoppen met hun uitpuilende ogen en open bekken stopte hij in een zak en sjouwde die naar de stortplaats. Daarna ging hij naar de kraam met het speelgoed, de houten auto's en de kleurige blikken draaimolentjes, waar hij met een schraper het roest van het vloerrooster krabde. Hij had altijd van zijn werk gehouden: de afwisseling, de lichamelijke inspanning, het handgeld dat aan het einde van de dag in zijn broekzak rinkelde. Hij schepte genoeg in de koude, heldere winterlucht, in de hitte van de zomer die het asfalt zachter maakte, zodat de kroonkurken erin vast bleven zitten, in de schorre stemmen van de marktkooplui die elkaar overschreeuwden

en in de gedachte dat hij maar een onderdeelje was van dit enorme ademende en lawaaiige organisme.

Na het sluiten van de markt ging hij terug naar de slagelij. Hij had bij de ijzerhandelaar een blik vet gekocht en smeerde de tuimelscharnieren van de markies. Hij doopte een vinger in het vet en verdeelde het over de scharnieren en de schroefdraad van de grote stelschroef. Hij nam de tijd voor het werk en wreef en stipte steeds nieuw vet op de schroef tot hij er pijn van in zijn vingertoppen kreeg.

‘Als je nog langer zo doorgaat, wrijf je mijn ijzer nog aan gort,’ zei de meesterslager. Hij pakte een portemonnee uit de messenla en trok er met onhandige vingers een biljet uit.

‘Laat maar zitten,’ zei Simon.

De slager haalde zijn schouders op en borg het geld weer weg. ‘Je kunt altijd terugkomen,’ zei hij. ‘Voor iemand als jij is er altijd werk te doen.’

‘Bedankt.’

‘Veel geluk gewenst in ieder geval. Maar we komen elkaar nog wel tegen.’

‘Ja,’ zei Simon. ‘Vast wel.’

Die avond nam hij niet de gewone weg naar huis. Hij liep door de steegjes van Leopoldstadt en via de Praterstraße en de Vorgartenstraße helemaal tot aan de Donau, waar vrachtschepen en sleepaken opdoemden uit de schaduw van de Reichsbrücke en stroomopwaarts voeren in het fonkelende licht van de avondzon. Ter hoogte van het terrein van de oude machinefabriek begon hij te rennen. Hij rende over de onverharde oeverweg langs enorme betonbrokken, scherpenkuilen, schroothopen en roestig traliewerk. Tegen de oever klotsten drijf hout en slap geworden dozen. De kokmeeuwen krijsten hoog boven hem en boven de Donau-

wiesen op de noordelijke oever stonden de vliegers van de kinderen uit de voorsteden als bonte vlekjes tegen de hemel afgetekend. Hij rende hijgend, met zijn mond open en roeiend met zijn armen. Het zweet liep over zijn gezicht en zijn hart voelde hij hevig kloppen in zijn hals. Hij knipperde tegen de zon in en zag het café met zijn stoffige gelagkamer voor zich, de tafels en stoelen in het schemerige licht, de gezichten in het behang aan de wanden, en terwijl hij struikelend en met pijnsteken in zijn longen onder de Augartenbrücke door rende, een uitgeslibd talud af, over warme, knerpende steenslag en langs zwarte biezen en kreupelhout met fladderende papiersnippers aan de doorns, had hij het gevoel dat hij altijd zo door zou kunnen rennen.

De volgende ochtend stond Robert Simon om negen uur voor het café op de hoek. Kostja Vavrovsky, de huiseigenaar, had op dat tijdstip met hem afgesproken. ‘Wees op tijd,’ had hij gezegd. ‘Anders kaapt iemand de zaak nog voor uw neus weg. De ligging is goed, en de laatste tijd begint de economie immers weer aan te trekken.’

Die ligging kon je ook op een andere manier zien. De wijk rond de Karmelitermarkt was een van de armste en vuilste van Wenen, aan veel kelderramen plakte nog altijd het stof van de puinhopen die de oorlog had achtergelaten en die het fundament vormden voor nieuwe sociale woningbouw en blokken arbeiderswoningen. Toch kon Vavrovsky met de aantrekkende economie wel gelijk hebben. In de kranten waarin de visboeren hun zalm- en Donauforellen verpakten, was sprake van grootse plannen. Uit het moeras van het verleden zou een stralende toekomst verrijzen. Overal ratelden, hamerden en loeiden de machines en boven de net geasfalteerde straten vermengde de damp zich met de geur van de weiden van het Prater en de rinse, vochtige lucht die de wind uit de Donau-Auen aanvoerde.

‘Dit wordt een succes,’ zei Vavrovsky. ‘Gelooft u me maar, ik heb verstand van zaken.’ Hij trok een sleutelbos uit zijn zak, maakte de deur open en liet Simon voorgaan.

‘Als de ramen eenmaal schoon zijn, valt hier prachtig

licht in. Bovendien bespaart u verwarmingskosten.'

'Doet de ketel het weer?'

'Nog nooit kapot geweest. Alleen een tikje verstopt.'

Simon keek om zich heen. Hij was hier de afgelopen weken een paar keer geweest, maar nu maakte alles een sombere en armzalige indruk. De glazen op de rekken waren mat van het stof. Op de spoelbak lag de kalkaanslag in slierten. Op de vloer achter de bar lag een zwarte damesschoen.

'Dit is nu allemaal van u,' zei Vavrovsky. 'Als u het goed aanpakt, kunt u over een paar dagen open.'

Hij legde de sleutels op de bar en glimlachte. 'Ik kom wel eens wat drinken,' zei hij. 'Het is immers niet ver!'

Op de bovenste verdieping van het pand bewoonde Kostja Vavrovsky tweeënhalve kamer vlak onder het dak. Nog maar twee dagen geleden hadden hij en Simon aan zijn keukentafel het pachtcontract zitten doornemen. Terwijl Simon had geprobeerd iets te begrijpen van de vele paragrafen, had hij boven zijn hoofd het getrippel en gescharrel van de duiven gehoord en gewenst dat hij bij ze was, om daar van bovenaf ver over de groene eilanden van het Prater te kijken en de andere kant op naar de schaduwrijke hellingen van de Kahlenberg. De omslachtige formuleringen gaven hem een onbehaaglijk gevoel. Zolang hij zich kon herinneren, hadden letters hem eerder in de war gebracht dan dat ze hem een gevoel van orde gaven. Als kind had hij niet veel tijd op school doorgebracht. Op de dag dat hij met een boterham en een schrift in de hand voor het eerst de lagere school in de Malzgasse binnenkwam en op zijn plaats tussen drieënveertig andere kinderen werd gezet, was de oorlog in volle gang en nog geen drie jaar later veranderden de geallieerde bommenwerpers het schoolgebouw met de eronder

gelegen schuilkamer op een vroege ochtend in een zwarte, rokende puinhoop.

Ook toen al kon hij zich de tijd van voor de oorlog nauwelijks te binnen brengen. Zijn vader was een soort sprookjesfiguur, een schim die – dat beeld stond hem tenminste nog wel voor ogen – met een zware overjas en het marsbevel op zak de deur uit was gegaan en nooit meer was teruggekomen. Slechts drie maanden na het bericht van zijn heldendood in het veldhospitaal stierf zijn moeder aan een bloedvergiftiging die ze had opgelopen bij het ontroesten van oude ijzeren spijkers. Daarna woonde Robert, te zeer van slag om echt bedroefd te kunnen zijn, in een tehuis voor oorlogswezen van de Barmherzige Schwestern. Tijdens zijn verblijf in het tehuis te midden van de andere verweesde kinderen, verbleekten de gezichten van zijn ouders en alles wat met hen te maken had gehad. Over waren alleen de herinneringen aan de zware overjas, aan een naar keuken rui-kend jasschort plus het wazige beeld van een in geel licht gehulde trapopgang, met op de bovenste trede een bril met fijne krasjes in de glazen, wat dat ook maar te betekenen kon hebben.

Het einde van de oorlog beleefde de jonge Robert als een soort ingehouden gejuich. De mensen konden niet bevatten dat het allemaal voorbij was, en de ontzetting op hun gezichten maakte maar heel langzaam plaats voor een uitdrukking van aarzelende opluchting. Toen begonnen ze op te ruimen. Door het raam van het klaslokaal kon Robert zien hoe mensen met schoppen, houwelen en emmers over de puinhopen kropen. Sommigen zaten tussen de middag op de kapotgeschoten fundamenten boterhammen te eten en thee uit blikken kannen te drinken. Hier en daar staken een

paar spitse knieën boven het puin uit, als iemand was gaan liggen om uit te rusten. Soms dacht Robert zijn ouders te herkennen in de stoffige vrouwen en mannen: zijn knappe, jonge, mooie moeder, de schop hoog boven haar hoofd geheven, zijn vader, een vuile hoed laag over zijn voorhoofd, het gezicht verborgen in een flard blauwe sigarettenwalm.

Tegen het einde van zijn schooltijd was de stad veranderd. Het stof en de as waren in de grond gezakt. Veel van de kapotte huizen waren in verval geraakt, op het braakland woekerde onkruid, kleine kinderen speelden met scherven en splinters. Langzamerhand werden de gaten opgevuld. Overal verrees sociale woningbouw, tien verdiepingen hoog, met lichte bepleistering en glazen toegangsdeuren, woningen met betegelde badkamers en eigen toiletten.

Op een warme dag in mei 1947 stond Robert Simon samen met een paar honderd juichende Weense mannen en vrouwen in het Prater toe te kijken hoe het door de bommen tot op het bot vernielde reuzenrad eindelijk weer begon te draaien, nu volkomen gerenoveerd en vijftien gondels lichter. Ook hij juichte en schreeuwde, en tegelijk vond hij zichzelf op de een of andere manier onecht. Hij voelde zich niet op zijn gemak in de onmiddellijke nabijheid van dit krakende bakbeest, waarvan de schoren hem veel te fragiel leken om de houten gondels met de wuivende en lachende passagiers te dragen. Hij huiverde in de warme voorjaarslucht en veel later op die dag dacht hij nog steeds bezorgd aan het reuzenrad. Het was te groot en te zwaar, hij was er zeker van. Het staal zou scheuren, dicht bij de as of bij de scharnieren boven de gondels. De hele constructie zou het niet houden op den duur. Hij verbaasde zich over het enthousiasme dat hem had overspoeld en meegesleurd,

hij schaamde zich voor zijn geschreeuw tussen al die onbekende mensen en tegelijkertijd wilde hij ook wel eens in een van die rode bakjes zweven, hoog boven het nerveuze gekriemel van de stad.

Op zijn vijftiende ging hij zonder enige spijt van school. Hij kon lezen en schrijven en met zijn vinger op de kaart de belangrijkste landen aanwijzen en ook de bijbehorende hoofdsteden, wat volgens hem voldoende was om zijn weg in de wereld te vinden. Omdat er gebrek was aan gezonde mannen, kostte het hem geen moeite werk te vinden. Met een ploeg uitgemergelde Duitse Sileziërs stapelde hij natuurstenen tot kniehoge muurtjes in de wijngaarden van Grinzing, wiede onkruid en krabde kalkaanslag en wijnsteen uit de vaten in de kelders. De bomkraters in het Stadtpark vulde hij met puin en aarde en bij het Südbahnhof sloeg hij het ijzer los uit het puin. Een tijdje werkte hij als afruimer en manusje-van-alles in de buitencafés van het Prater, en misschien was het daar dat er zich – terwijl hij in het licht van de veelkleurige lampions tussen de tafels rondliep, alert op lege glazen, kippenbotjes en sigarettenpeuken – voor het eerst de kiem van een verlangen in hem roerde, namelijk om iets te gaan doen wat zijn leven voor goed richting zou geven. Eenmaal achter de tap van zijn eigen kroeg te staan.

Gedurende de rest van zijn jeugd woonde Robert Simon bij de Barmherzige Schwestern, later vond hij onderdak in een tehuis van de Volkshilfe tot hij ten slotte in een krantenadvertentie de gemeubileerde kamer bij de oorlogsweduwe vond: AANGEBODEN NET ONDERKOMEN VOOR FATSOENLIJKE MENSEN. VOOR KORTE OF LANGE TERMIJN. GEEN OPLICHTERS, GEEN DRINKERS, GEEN

VROUWEN. WORDT BIJ DE POLITIE GEMELD. VASTE SLAAPTIJDEN. WASGELEGENHEID, KACHEL EN RADIO-TOESTEL VOORHANDEN. ZO NODIG ONTBIJT.

Tijdens het kennismakingsgesprek in de woning van de weduwe probeerde Simon een solide indruk te maken. Hij had van een collega op het werk een begrafeniskostuum geleend en pommade in zijn haar gesmeerd. De mouwen waren te kort en het zweet stond op zijn voorhoofd. Hij dacht dat hij er dom bij stond in zijn kledij en bovendien te groot en te stuntelig was in deze damesachtige omgeving met de gecapitonnerde meubels en de twee tengere porseleinen danseresjes op de vensterbank.

‘Mooi,’ zei de weduwe. ‘Daar bent u dan.’

‘U bent waarschijnlijk op zoek naar heel iemand anders,’ zei Simon.

‘Naar wie dan?’

‘Ik weet niet. Iemand die hier beter past.’

‘Wilt u de kamer zien of niet?’

Hij knikte en ze liepen naar de kamer ernaast. Het was een schone, kleine kamer. Een bed, een kast, een raam dat uitkeek op de binnenplaats, aan de wand een kruisbeeld.

‘Ziet er goed uit,’ zei hij.

‘Ja,’ zei de weduwe. ‘Alles zoals het hoort. We zouden misschien nog een plaat kunnen ophangen.’

‘Maar niet te groot,’ zei hij. ‘Anders neemt die al het licht weg.’

Hij voelde de blik van de weduwe in zijn rug. Er kwam iets kouds in hem omhoog. Hij stopte zijn handen in zijn broekzakken en staarde naar de wand.

‘Wilt u de kamer?’ vroeg de weduwe.

‘Ja, dat zou ik heel graag willen,’ zei hij na een ogenblik

stilte. Vervolgens draaide hij zich om en gaven ze elkaar de hand.

Op dat moment deed hij op de markt al enige tijd allerlei klusjes, wat als voordeel had dat hij soms een bosje selderij, een paar melige aardappelen, een stuk lever of soms zelfs een pakje varkensgehakt voor de weduwe op de keukentafel kon leggen. Hij verdiende zijn brood, was tevreden met zijn leven en naar zijn maatstaven had het nog een hele tijd zo door kunnen gaan.

Toen sloot het marktcafé op de hoek. Het was een sombere, verwaarloosde zaak. De kroegbaas, een vroegere wijnbouwer uit het zuiden van Burgenland, die de wijnhellingen onder zijn handen had zien verkommeren, had het café na het einde van de oorlog overgenomen en had het zonder enige ambitie uitgebaat, het ene jaar in en het andere uit. Hij was een gesloten man van weinig woorden, die meestal op een kruk naast de ingang zat en met wazige blik naar de straat keek. Zijn bier was te lauw en iedereen op de markt wist dat de hardgekookte eieren langer dan een paar dagen in de glazen pot dreven. Simon kwam er desondanks graag. Hij hield van de klimop die langs de muur van het huis omhoogslingerde en in de nazomer gevuld was met het gezoem van insecten, en van de straatstenen die zo uitgesleten en glad waren dat je met je ogen begon te knippen zodra het zonlicht erop viel. Hij zat vaak na het werk aan een van de tafeltjes naar de markt te kijken, waar de kooplieden hun toonbanken schrobden en de afvalresten van de stoep spoelden. Hij bedacht dat het niet moeilijk hoefde te zijn om de mensen hiernaartoe te krijgen: koud bier, schone glazen en een echte koffiemachine, niet zo'n logge bak als die binnen op de bar stond en waar alleen maar lawaai en zwarte bitterheid uit kwam.

Op een dag was de kroegbaas verdwenen. Een van de kooplui zei dat hij naar Burgenland terug was gegaan en daar als een geest door zijn vroegere wijngaarden dwaalde, een ander zwoer bij hoog en bij laag dat hij hem in een houtzagerij in het Waldviertel had gezien waar hij in een herrie die door merg en been ging, lange planken uit de raamzaag haalde, zijn oren dichtgepropt met was en zijn blik gericht op de duisternis tussen de zaagbladen.

Dat was maar geklets van mensen die gewichtig wilden doen, en toen de kroegbaas de hele winter niet meer opdook en er een fluwelige laag stof op de ruiten van het café kwam te liggen, waren de mensen hem snel vergeten.

Maar Robert Simon lag in zijn kamer bij de weduwe nachtenlang te woelen, gedreven door een ooit bij veelkleurige lampions ontbrand en nu opnieuw opflakkerend verlangen, tot hij op een ochtend uit bed sprong en zonder ontbijt of zelfs zonder zijn vingers door zijn haar te halen de korte weg naar de Haidgasse aflegde, de zes verdiepingen naar de dakwoning van Kostja Vavrovsky in looppas nam, en hijgend en met kloppend hart zei dat hij in aanmerking wilde komen voor de pacht van het oude marktcafé.